

Mircea MORARIU

Tensiunea dintre realitate și ficțiune

Gianina Cărbunariu, în dubla sa calitate de scriitor de literatură dramatică și de director de scenă, a avut excelenta idee de a realiza un spectacol ce se numește *20/20*. Acesta se joacă la un mic teatru particular din Târgu Mureș care se cheamă *Yorick Studio*, animat de unul dintre cei mai performanți tineri actori ai Trupeii maghiare de la Naționalul din localitate – Sebestyén Aba. E un spectacol nu doar bilingv, replicilor în limba română și în limba maghiară asociindu-li-se și altele rostite în engleză și franceză, în funcție de necesitățile partiturii și de cerințele artistice și ideatice ale montării. E interpretat de actori români veniți din București (cei mai mulți dintre ei sunt recrutați dintre cei cu care lucrează frecvent regizoarea) și de actori maghiari târgmureșeni. Cu toții foarte buni, cu toții devotați profesiei lor. Spectacolul încearcă, în felul său propriu, să reconstituie situațiile și să elucideze motivele ce au stat la baza evenimentelor sângeroase petrecute acum 20 de ani, mai exact la 20 martie 1990, în oraș și în localitățile limitrofe. De fapt, *20/20* își propune să deslușească, din perspectiva prezentului și cu mijloacele artei dramatice, cauzele ce i-au determinat pe niște oameni până atunci pașnici, aparținând ambelor etnii, să uite de ceea ce îi leagă, de prietenii, de bucurii și suferințe comune și să se comporte violent, ca în Evul Mediu, să se adune în Piață, să se transforme în beligeranți, să caute la repezeală furci și topoare și să încerce să își impună propriul adevăr. Oamenii aceia pe care nu îi dezbinase șovinismul deșăntat al politicii agresive și devastatoare practicate de național-comunismul ceaușist, care rămăseseră insensibili la propaganda iredentistă, care și-au conservat verticalitatea și statutul de ființe gânditoare au devenit dintr-odată cruciații unei dispute fără obiect, sau cu unul demult depășit. Nici unii, nici alții nu au dat la acea vreme dovadă de patriotism, ci de o formă de rătăcire în prezentul tulbure de atunci, prin falsa citire a trecutului. Oamenii aceia care trăiesc acum în bună înțelegere în același oraș, și o fac în pofida unor conflicte și pericole imaginare reglate periodic cu termostatul de tot felul de politicieni înfierbântați, s-au manifestat în urmă cu 20 de ani mai mult decât maladiv. Românii au început să se teamă că vor fi goniți din locurile unde își aveau rostul ori își găsiseră mai recent un rost (cazul populației dislocate din Moldova ca urmare a politicii de industrializare forțată), ba chiar că în contextul nebulos al începutului unei noi ere Ardealul va fi anexat de Ungaria. Românii se temeau că nu doar proprietățile individuale ori colective vor fi retrocedate, ci se va proceda și la o „retrocedare” nejustificată cu niciun argument istoric al vreunei părți din țară. Ungurii, interesat stimulați de tot felul de falși binevoitori, și-au imaginat că a venit momentul refacerii „socotelilor”. Puțini maghiari s-au gândit poate atunci la ceea ce propagandiștii și profesioniștii intoleranței numesc „nedreptatea istorică de la Trianon”. Cei mai mulți au acționat sub imperiul zvonurilor și al instinctelor. Ambele etnii au dat o rușinoasă exprimare aceluși „spirit primar agresiv”, despre care vorbea undeva Marin Preda. Puterea nou instalată, tot mai debusolată și mai intolerantă în fața contestărilor de tot felul, se pare că a stimulat fierberea. Ba chiar a profitat de ea. Câteva zile mai încolo, „beligeranții” s-au reîntâlnit față în față. Voiau să uite cât mai urgent posibil hiatusul creat între ei. Se priveau cu prudență, stânjeniți, rușinați. S-au gândit că e mai bine să nu vorbească. Că tăcerea vindecă rănilor. Se pare că la fel cred și azi. Poate că nu neapărat cu folos.

De la aceste observații primare a pornit Gianina Cărbunariu în scrierea scenariului pentru viitorul ei spectacol. A înțeles repede că nu e rostul teatrului să se substituie politologilor, sociologilor ori istoricilor. Că nu este în puterea unui spectacol să stabilească *adevărul*. Că teatrul poate, eventual, spera la ceea ce Tzvetan Todorov numea „stabilirea faptelor”, ca primă etapă în orice demers istoric. Numai că fiecare dintre părți are propria ei versiune despre aceste fapte. Așa încât *20/20* este exact ceea ce trebuia să fie – o încercare de a reconstitui în limbaj teatral felul în care odinioară, dar mai ales acum, cele două „forțe combatante” își explică ori justifică acțiunile. Cum o fac atunci când izbutesc să depășească fals-prudentul „să nu mai răscolim trecutul!”, atunci când martorii vor să vorbească. Și să satisfacă dorința de adevăr, de înțelegere a unor tineri care erau foarte mici pe vremea aceea. Explicațiile nu sunt pe deplin concordante. Există un 20 martie 1990 al românilor, există un 20 martie 1990 al maghiarilor. Tot la fel cum există un 20 martie din perspectiva anului 1990 și un alt 20 martie din perspectiva, e de sperat ceva mai înțeleaptă, a anilor 2009 sau 2010. Titlul spectacolului citează o formulă fizico-medicală prin care oftalmologii indică acuitatea vizuală perfectă. „Perfect” însemnând normal. Spectacolul e, așadar, un apel la normalitate, la luciditate și chiar își asumă întrucâtva formula de manifest în ultimele lui minute, refuzând răspicat manipularea.

Cum spuneam, auzim pe toată durata reprezentației voci și vedem actori vorbind în română, maghiară, franceză și engleză. Voci ale diversității, în feluritele accepțiuni ale acestui cuvânt. O diversitate atestată sociologic. Dintr-o cercetare realizată de Pavel Câmpeanu în martie–aprilie 1990 și citată de Alina Mungiu în cartea ei *Români după '89 – Istoria unei neînțelegeri* (Editura Humanitas, București, 1995), răspunderea pentru 20 martie 1990 era atribuită de intervieuați unor instigatori externi (55%), din interior (33%), toleranței reduse a românilor față de revendicările maghiarilor (11%), nerăbdării maghiarilor de a-și vedea recunoscute unele drepturi (35%). Montarea nu e preocupată de procente, dar pare a stabili cam aceleași cauze. Semn că, din acest punct de vedere, e pe drumul cel bun. Un drum bun confirmat mai cu seamă prin argumente artistice. Iar lucrul acesta contează.

Gianina Cărbunariu, actorii Virgil Aioanei, Bányai Kelemen Barna, Berekméri Katalin, Carmen Florescu, Mădălina Ghițescu, Korpos András, Rolando Matsangos, Sebestyén Aba, Cristina Toma, Tompa Klára, artistul vizual Maria Drăghici și teatrologul Boros Kinga (în ipostaza de colaborator la elaborarea dramaturgiei și de traducător) au realizat împreună ceea ce aș numi fără teamă un spectacol important. *20/20* e, după *Sposedanie la Tanacu* al lui Andrei Șerban, a doua tentativă de teatru documentar din România postdecembristă. Dar *20/20* e și un spectacol foarte bun. Cel mai bun semnat de Gianina Cărbunariu de câțiva ani încoace. Fiecare secvență își are rostul ei, fiecare semn e util întregului, comicul se amestecă admirabil cu dramaticul, regizoarea nu adoptă – și bine face – stilul grav, îmbătoșat, dar nici nu joacă fără sens ori fără miză. *20/20* e un superb exemplu de echilibru. De gradare a tensiunii dintre realitate și ficțiune. Fiecare interpret e nu numai indispensabil spectacolului, nu doar „de acolo”, ci foarte bun prin evoluție individuală și capacitatea de a răspunde la necesitățile întregului. Semn că arta teatrului stimulează buna înțelegere. Totul e ca aceasta să existe la nivelul întregii societăți. Atunci lucrurile sunt cu adevărat în regulă.

Yorick Studio, Târgu Mureș – 20/20. Textul și regia de Gianina Cărbunariu. Artist vizual: Maria Drăghici. Traducător și asistent dramaturgie: Boros Kinga. Cu: Virgil Aioanei, Bányai Kelemen Barna, Berekméri Katalin, Carmen Florescu, Mădălina Ghițescu, Korpos András, Rolando Matsangos, Sebestyén Aba, Cristina Toma, Tompa Klára. Data reprezentației: 18 ianuarie 2010.